

Barbara Staniewska

"Hasag – historia obozu pracy przymusowej w Skarżysku-Kamiennej", Krzysztof Gibaszewski, Skarżysko-Kamienna 2011 : [recenzja]

Z Dziejów Regionu i Miasta : rocznik Oddziału Polskiego Towarzystwa
Historycznego w Skarżysku-Kamiennej 3, 193-195

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

**Krzysztof Gibaszewski, *Hasag – historia obozu pracy przymusowej w Skarżysku-Kamiennej*,
Wydawnictwo Muzeum Orła Białego,
Skarżysko-Kamienna 2011, ss. 153**

Na jednym z pomników, upamiętniających wydarzenia II wojny światowej, jakie miały miejsce na terenie Skarżyska-Kamiennej, znajdujemy napis: „Pamięci 35000 zamordowanych w niemieckim obozie pracy niewolniczej (firmy Hasag) w Skarżysku-Kamiennej w latach 1940-1944 członków ruchu oporu, mieszkańców miasta oraz jeńców wojennych, którzy oddali swoje życie, by żyć mogli inni. Społeczeństwo miasta Skarżyska-Kamiennej. Maj 1956” . Niewielu jednak współczesnych mieszkańców miasta wie o istnieniu tego obozu. Pilniejsi uczniowie zauważą wzmiankę o nim w jednym z opowiadań Zofii Nałkowskiej pt.: *Dwojra Zielona*, zamieszczonym w zbiorze *Medaliony* – tytułowa bohaterka wspomina w rozmowie z autorką swój pobyt w Hasagu. Tymczasem świadek na procesie Adolfa Eichmanna w Jerozolimie w 1961 r., rabin Israel Fersztending, były więzień, w liście do sądu napisał: „Wymieniono tu najstraszniejsze obozy, jak Auschwitz, Majdanek, Treblinka ..., ale pominięto jeden, który powinien być włączony pomiędzy najokrutniejsze: Skarżysko-Kamienna, Werk C” (s. 35). Próbę przybliżenia tego tematu podjął Krzysztof Gibaszewski w książce *Hasag – historia obozu pracy przymusowej w Skarżysku-Kamiennej*, wydanej przez Muzeum Orła Białego w Skarżysku-Kamiennej w 2011 r.

Celem tej rozprawy, jak zaznacza sam autor, było nie tylko ukazanie, że obóz pracy przymusowej w Skarżysku-Kamiennej istniał, że panowały w nim skrajnie trudne warunki, i że pochłonął tysiące ofiar, ale przede wszystkim wykazanie, że jego historia stanowi integralną część okupacyjnej historii całego miasta i że nie sposób przedstawić dziejów Skarżyska-Kamiennej bez opisu obozu i jego okrutnego charakteru.

Realizując ten zamysł, we wstępie autor nakreślił w zarysie historię rozwoju i znaczenia dla naszego miasta powstałej w 1924 r. Państwowej Fabryki Amunicji, zwanej „polskim cudem gospodarczym” oraz przekształcenia jej w roku 1939 w Hugo Schneider A. G. (Hasag) Munitions Fabrik in Skarżysko-Kamienna – zakład, który stał się miejscem

niewyobrażalnych cierpień. Główna część książki składa się z trzech rozdziałów. Pierwszy przedstawia zagadnienie powstania obozu pracy Hasag i warunków życia obozowego przy poszczególnych Werkach, drugi przybliży relacje Żydów z Niemcami, Ukraińcami i Polakami oraz ich udział w ruchu oporu, a trzeci prezentuje zagadnienie życia kulturalnego i religijnego w obozie – znajdują się tu m.in. przykłady twórczości obozowej.

Badając historię skarżyskiego Hasagu autor książki odnajduje wiele fascynujących historii dotyczących imponująco rozwiniętego podziemia i odwagi jego uczestników (czego przykładem może być historia Polaka Nowickiego i żydowskiego więźnia Horowicza opisana w rozdziale „Historia przyjaźni żydowskiego więźnia z typowym Polakiem z Poznania [...] w gruncie rzeczy antysemitą”), skomplikowanych relacji polsko-żydowskich czy codziennej, bezlitosnej walki ze śmiercią. Wiele niezwykłych historii autor zaczerpnął z relacji byłych więźniów zgromadzonych w zbiorach Żydowskiego Instytutu Historycznego, które to relacje zamieszczone zostały w aneksie źródłowym pracy.

Poza ww. relacjami, autor w dużej mierze czerpał również wiadomości z relacji ocalonych, dostępnych w archiwach instytutu Yad Vashem oraz dokumentach dotyczących procesu Jerzego Adrianowicza, będących w dyspozycji kieleckiego Instytutu Pamięci Narodowej. Wśród głównych źródeł rozprawy autor wymienia również *Kronikę Zakładów Metalowych Predom-Mesko* Bolesława Juchniewicza oraz istniejące publikacje poświęcone omawianemu zagadnieniu, jak np. tekst Jacka Wijaczki i Grzegorza Miernika *Żydowscy robotnicy przymusowi w zakładach zbrojeniowych Hasag w Generalnym Gubernatorstwie w czasie II wojny światowej* czy książkę Felicji Karay *Death comes In yellow. Skarżysko-Kamienna slave labor camp*.

Rozprawa Krzysztofa Gibaszewskiego nie wyczerpuje w pełni tematu (sam autor przyznaje, że jest wiele zagadnień wymagających głębszego zbadania), jednak z pewnością można powiedzieć, że trudny i niekiedy kontrowersyjny temat relacji polsko-żydowskich panujących w skarżyskim Hasagu ukazuje dość szeroko, a co najważniejsze, obiektywnie. Nikogo nie idealizuje, nikogo nie oskarża, ale w rzetelny sposób ukazuje bardzo bolesną prawdę, że postawy Polaków wobec tragedii Żydów były bardzo różne – współczucie, bezinteresowna pomoc

z narażeniem życia, a także ofiara życia w imię pomocy bliźniemu współlistniały ze znieczulicą, okrucieństwem, nacjonalizmem i antysemityzmem. Książka ukazując historię nieznaną szerszemu gronu w pewien sposób wpisuje się w testament ideowy Marka Edelmana: „...mam obowiązek, żeby pamięć o nich nie zaginęła. Wiem, że potrzebna jest pamięć o tych kobietach, dzieciach, ludziach starych i młodych, którzy odeszli w nicość, zostali zamordowani bez sensu i bez powodu. Wiem, że potrzebna jest pamięć o nich”¹.

Barbara Staniewska

---

¹ M. Edelman, *Nienawiść jest łatwa, miłość to wysiłek*. Wystąpienie na uroczystej sesji otwierającej polską prezydencję Task Force for International Cooperation of Holocaust Education, Remembrance and Research, 27 czerwca 2005 roku, [w:] B. Białek, *Kilka rzeczy o Doktorze, które trzeba o nim wiedzieć*, wyd. Charaktery, Kielce 2011, s. 91.